

**KIEDYŚ NIEPOTRZEBNE SZPARGAŁY, — DZIŚ WAŻNE
ŹRÓDŁA HISTORYCZNE:
O znaczeniu kolekcji “Tek Schneidra” dla badań nad dziedzictwem
kulturowym Galicji**

Leszek Puchała

dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Grzegorza z Sanoka w Sanoku

Wielokrotnie w przypisach do prac dotyczących XIX-wiecznej Galicji możemy spotkać źródło — “Teki Schneidra”. Co to za materiał i kim był ów tajemniczy “Schneider”?

Otóż mowa tutaj o Antonim Schneiderze — samouku, skromnym c.k. urzędniku, który podjął się niezwykle ambitnego zadania, jakim było opracowanie i wydanie “Encyklopedii Krajoznawstwa Galicji”. Być może zamysł ten urodził się w ponurej celi twierdzy Kufstein, w której Schneider odbywał trzyletni wyrok, za udział w powstaniu węgierskim 1848 r. a celę dzielił z historykiem Josefem Telekim. Już wracając pieszo z więzienia do domu zbierał po drodze stare dokumenty, zwiedzał ruiny i zabytki. Jako myśl przewodnią obrał sobie później słowa Wincentego Pola: “O gdybyśmy umieli własne dzieje czytać // I każdą garść tej ziemi o przeszłość się zapytać: // Ach, z jakąż by miłością rzekła nam o sobie // I o życiu pradiadów i pradiadów grobie”¹.

Ten syn osiadłego w okolicach Złoczowa austriackiego podoficera i szlachcianki Teresy z Wodnickich urodził się 1825 r. Od dziecka nie miał łatwego życia. Jego rodzina, wcześniej osierocona przez ojca, żyła dość biednie. Z powodu niedostatku Antoni musiał przerwać naukę w lwowskim gimnazjum, by pracą zarobkową utrzymać siebie i wesprzeć finansowo rodzinę. Był pisarzem w kancelarii wojskowej, drogomistrzem, księgowym. Po prze-

© Puchała L., 2008

¹ Encyklopedia do krajoznawstwa Galicji pod względem historycznym, statystycznym, topograficznym, orograficznym, geognostycznym, etnograficznym, handlowym, przemysłowym, sfragistycznym etc.etc. zebrał i wydał pod opieką zebranego ku temu celowi z grona obywateli krajowych Komitetu.— Lwów, 1871.— T. 1.

niesieniu się do Lwowa znajdował zatrudnienie jako urzędnik, m. in. w administracji “Dziennika Literackiego”, Wydziale Krajowym². Jednak potomnych nie będzie interesować kariera skromnego urzędnika lecz niezwykle jego dzieło, którego realizacji poświęcił całe swoje dorosłe życie. A miała nim być Encyklopedia Krajoznawstwa Galicji!

Swojemu dziełu Schneider poświęcił się bez reszty, każdą okoliczność starając się wykorzystać dla tworzenia bazy źródłowej, pozwalającej na opracowanie zamierzonych w planie wydawnictwa haseł. Cały swój czas oraz swoje skromne, urzędnicze dochody poświęcił temu celowi. Sam przy tym dużo czytał, uczył się łaciny, paleografii, by móc fachowo gromadzić i opracować swoje zbiory³. Zamieszkawszy we Lwowie, penetrował papiernie, składy makulatury, strychy antykwarskie. Wypraszał bądź kupował stare dokumenty, wybrakowane akta urzędowe, czasopisma, gromadząc obok cennych źródeł również, tak oceniane wówczas, pospolite szpargały. Jego niewielki pokoik przy placu Chorążczyzny zamienił się w wielki skład staroci, a sam gospodarz zajmował kilka stóp kwadratowych⁴.

W 1864 r. ogłosił Antoni Schneider na łamach lwowskiego Dziennika Literackiego pierwsze artykuły, prezentujące sylwetki “miast i miasteczek galicyjskich”. Wśród nich znalazły się: Alwernia, Andrychów, Babice, Baligród, Baranów, Baworów⁵. Opisaniami tymi Schneider przedstawił szerszej publiczności próbki swojego opus magnum, jakim miała być “Encyklopedia krajoznawstwa Galicji”.

Przy okazji zamieścił on również w prasie prośbę o wsparcie jego pracy przez nadsyłanie informacji o galicyjskich miejscowościach zgodnie z opracowanym przez niego kwestionariuszem, który obejmował 32 tematy. Dotyczyły one zarówno zagadnień historycznych jak też teraźniejszości: nazw fizjograficznych, demografii, zajęć ludności, stosunków ekonomicznych, bytowych, kultury materialnej i duchowej⁶.

Ten bardzo szeroko zakreślony plan zbierania danych daje nam obraz tego, jak ogromnej pracy podjął się samotnik ze Lwowa. Jego zapał i rosnące w szybkim tempie zbiory zostały dostrzeżone przez profesorów Karola

² *Bieńkowski W.* Dzieło Antoniego Schneidra i jego wartość dla badań nad historią książki // *Roczniki Biblioteczne.*— 1987.— R. XXXI.— Zesz. 1.— S. 191-192.

³ *Charewiczowa Ł.* Historiografia i miłośnictwo Lwowa.— Lwów, 1938.— S. 46-47.

⁴ *Ibidem.*— S. 47.

⁵ *Bieńkowski W.* Dzieło Antoniego Schneidra i jego wartość dla badań nad historią książki // *Roczniki Biblioteczne.*— 1987.— R. XXXI.— Zesz. 1.— S. 193.

⁶ *Ibidem.*— S. 194-195.

Estreichera, Antoniego Małeckiego oraz kuratora “Ossolineum” księcia Jerzego Lubomirskiego. Dzięki temu Schneider otrzymał przy Zakładzie Ossolińskich bezpłatne mieszkanie, w którym mógł złożyć również zebrane do tej pory materiały.

W 1868 r. Antoni Schneider rozpoczął publikację swojej Encyklopedii. Niestety po półrocznym oczekiwaniu na pierwszy zeszyt zapisało się jedynie 66 prenumeratorów. Mimo tego Schneider zdołał jakoś sfinansować koszt druku 1000 egzemplarzy. Nakład drugiego zeszytu został już obniżony do 500 egzemplarzy. Po wielu perypetiach i objęciu wydania Encyklopedii patronatem Wydziału Krajowego druk kolejnych zeszytów zakończono na wydaniu tomu 2 na hasło “Balin”, uznając całe przedsięwzięcie niemożliwe do wykonania. W 1876 r. Antoni Schneider zgodził się na oddanie części swoich zbiorów na rzecz nowopowstałej w Krakowie Akademii Umiejętności, w zamian za dożywotną pensję roczną w wysokości 800 guldenów. Zbiory zostały przetransportowane do Krakowa w 1877 r. żegnane przez Schneidra z “nieutulonym żalem i prawdziwą boleścią serca” ale ze świadomością, że będą wykorzystane “dla pożytku publiczności i postępu nauki w kraju”⁷.

Obecnie kolekcja znana jako “Teki Schneidra” jest przechowywana w Archiwum Państwowym w Krakowie — Oddział na Wawelu.

Po oddaniu zebranych przez siebie w ciągu przeszło 30 lat zbiorów do archiwum Akademii Umiejętności w Krakowie, Antoni Schneider nie porzucił swojej życiowej pasji. Kontynuował zbieranie materiałów źródłowych do historii Galicji i Bukowiny. Tym bardziej, że w latach 1877–1878 został zatrudniony jako konserwator archiwów lwowskich. Do czasu swojej tragicznej śmierci w 1880 r. (popęlnił samobójstwo) niez mordowany “kurator starożytności” zebrał znowu tysiące dokumentów, wycinków prasowych, pieczęci, artykułów z różnych opracowań. Po tragicznej śmierci Schneidra jego lwowska kolekcja, licząca 282 teki pozostała w zbiorach Ossolineum. Obecnie przechowywana jest w Oddziale Rękopisów Biblioteki Naukowej im. Stefanyka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy we Lwowie.

Według katalogu zbiorów liczy ok. 95 000 kart. Jest podzielony na kilka działów, zgodnie z układem stworzonym przez samego Antoniego Schneidra. Ogrom materiału sprawia, że opracowanie szczegółowego przewodnika po jego zawartości wiązać się będzie ze żmudnymi i długotrwałymi studiami.

⁷ *Bieńkowski W.* Dzieło Antoniego Schneidra i jego wartość dla badań nad historią książki // *Roczniki Biblioteczne.*— 1987.— R. XXXI.— Zesz. 1.— S. 199-200.

Wiele rękopisów pisanych jest kursywą gotycką, wiele również w języku łacińskim. Kolekcja Schneidra jest dla badacza źródłem, do którego podchodzi się z niemalym dreszczykiem emocji. Czasem można się rozczarować tym, co znajdziemy pod wskazanym w katalogu adresem, często jednak czeka nas odkrycie czegoś niezwykłego. Dla przykładu w cennym dziale “Zbiór materiałów do galicyjskiej heraldyki i sfragistyki według miejscowości”, zbieranym pod kątem herbów i pieczęci znajdziemy XVII- i XVIII-wieczne dokumenty, listy wyborców z lat 70-tych XIX wieku, fragmenty ksiąg kasowych. W dziale “Indeks nazw toponimicznych według powiatów” oprócz wypisów z nazwami miejscowymi obiektów fizjograficznych napotkamy również wiele innych, często bardzo cennych informacji. Poszczególne działy kolekcji (Fond 144) Antoniego Schneidra zawierają:

I — Ogólny i szczegółowy indeks toponimicznych obiektów Galicji (ułożone w porządku alfabetycznym miejscowości oraz toponimiczne obiekty z wypisami z literatury i źródeł, wycinkami z gazet).

II — Indeks toponimiczny obiektów w Galicji według powiatów.

III — Zbiór materiałów dotyczących galicyjskiej heraldyki i sfragistyki (miasta i miasteczka w porządku alfabetycznym).

IV — Zbiór dokumentów dotyczących Bukowiny (szkolnictwo, administracja, spisy konskrypcyjne, cerkiew, budownictwa, drogi, handel).

V — Zbiór dokumentów dotyczących obiektów archeologicznych w Galicji oraz ogólnych zagadnień związanych z archeologią.

VI — Materiały do statystyki Galicji (gospodarka lasowa, ludność, fabryki, drogi, szlaki wodne, zbiór map katastralnych), korespondencja, materiały biograficzne dotyczące A. Schneidra.

VII — Kolekcja materiałów Encyklopedii Krajoznawstwa Galicji.

Całość stanowi przebogaty materiał, dający badaczom okazję do uzupełnienia wielu zagadnień związanych szczególnie z historią regionalną, dziejami małych miast, miasteczek, miejscowości, które zwykle — tak jak w życiu — pozostają poza głównym nurtem historii, a przecież to one tworzą tkanę kulturową każdego regionu.

KIEDYŚ NIEPOTRZEBNE SZPARGAŁY, — DZIŚ WAŻNE ŹRÓDŁA HISTORYCZNE:

O znaczeniu kolekcji “Teki Schneidra” dla badań nad dziedzictwem kulturowym Galicji

Leszek Puchala

dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Grzegorza z Sanoka w Sanoku

Antoni Schneider — samouk, urzędnik, który podjął się niezwykle ambitnego zadania, jakim było opracowanie i wydanie “Encyklopedii Krajoznawstwa Galicji”.

Obecnie kolekcja znana jako “Teki Schneidra” jest przechowywana w Archiwum Państwowym w Krakowie — Oddział na Wawelu.

Po tragicznej śmierci Schneidra jego lwowska kolekcja, licząca 282 teki pozostała w zbiorach Ossolineum. Obecnie przechowywana jest w Oddziale Rękopisów Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. V. Stefanyka NANU.

Według katalogu zbiór liczy ok. 95.000 kart.

Stanowi przebogaty materiał, dający badaczom okazję do uzupełnienia wielu zagadnień związanych szczególnie z historią regionalną, dziejami małych miast, miasteczek, miejscowości.

Hasła kluczowe: Schneider, kolekcja, historia Galicji i Bukowiny, historia miasteczek.

КОЛИСЬ НЕПОТРІБНІ НОТАТКИ — СЬГОДНІ ВАЖЛИВІ ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА:

Про значення колекції “Теки Шнайдера” для дослідження культурного надбання Галичини

Лешек Пухала

директор Міської публічної бібліотеки ім. Гжегожа з Сянока в Сяноку

Антоній Шнайдер, самоук, урядовець, взявся за надзвичайно амбітне завдання, а саме — опрацювання і видання “Енциклопедії краєзнавства Галичини”. Колекція, відома як “Теки Шнайдера”, зберігається в Державному архіві в Кракові (Відділ на Вавелі).

Після трагічної смерті Шнайдера у 1880 р. львівська колекція (282 папки) залишилась у фондах Оссолінеуму, тепер — зберігається у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України.

Згідно з каталогом колекція нараховує коло 95000 карток і становить надзвичайно багатий матеріал, який надає дослідникам можливість вивчення регіональної історії, подій, які мали місце у малих містах, містечках.

Ключові слова: Шнайдер, колекція, історія Галичини та Буковини, історія містечок.

**ONCE UNNECESSARY NOTES — NOW IMPORTANT HISTORICAL SOURCES
(On Importance of Schneider’s Collection for Research of Cultural Heritage
of Galicia)**

Leszek Puchala

Director, Grzegorz from Sanok City Public Library (Sanok, Poland)

Antoni Schneider, self-taught man and official, has undertaken an extraordinarily ambitious task — elaboration and publishing of *Encyklopedia Krajoznawstwa Galicji*.

Now the collection known as *Teki Schneidera (Schneider’s Files)* is kept in the Wawel branch of State archives in Kraków.

After A. Schneider’s tragical death his L’viv collection comprising 282 files was left in Ossolineum. Now it is kept in Manuscript Department of L’viv Stefanyk Scientific Library.

According to catalogue the collection has 95 000 pages of very rich material which allows the researcher to explore regional history and events that took place in small towns, villages and localities.

Keywords: Antoni Schneider, collection, history of Galicia and Bukowyna, history of small towns.

**КОГДА-ТО НЕНУЖНЫЕ ЗАМЕТКИ — СЕГОДНЯ ВАЖНЫЕ
ИСТОРИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ:**

**О значении коллекции “Теки Шнайдера” для исследования культурного
наследия Галичины**

Лешек Пухала

Директор Городской Публичной Библиотеки им. Гжегожа из Сянока в Сяноке

Антоний Шнайдер — самоучка, чиновник, поставил чрезвычайно амбициозное задание, а именно — подготовку и издание “Энциклопедии краеведения Галичины”. Коллекция, известная как “Теки Шнайдера”, сохраняется в Государственном архиве в Кракове (Отдел на Вавеле).

После трагической смерти Шнайдера в 1880 г. львовская коллекция (282 папки) осталась в фондах Оссолинеума, теперь — хранится в отделе рукописей Львовской научной библиотеки им. В. Стефаника НАН Украины.

Согласно каталогу коллекция насчитывает более 95 000 карточек и представляет чрезвычайно богатый материал, который дает исследователям возможность изучения региональной истории, событий, происходивших в маленьких городах, местечках.

Ключевые слова: Шнайдер, коллекция, история Галичины и Буковины, история местечек.